

**ŚWIĘTY BRUNO Z KWERFURTU – PATRON
LOKALNY CZY SYMBOL JEDNOŚCI EUROPY
I POWSZECHNOŚCI KOŚCIOŁA**

Międzynarodowy Kongres Naukowy na Tysiąclecie Śmierci
Męczenniczej św. Brunona z Kwerfurtu, Olsztyn, 21-22 V 2009 r.

W dniach 21-22 maja 2009 r. odbyła się w Olsztynie sesja naukowa z okazji przypadającego w tym roku milenium męczeństwa św. Brunona z Kwerfurtu. Zorganizowała ją Archidiecezja Warmińska wraz z Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie, a głównym i wzorowym organizatorem był ks. prof. dr hab. Andrzej Kopiczko. Do przygotowywania sesji przystąpiono na początku 2008 r., zobowiązując uczestników do wcześniejszego przesłania referatów. Dzięki temu na powitanie każdy z referentów otrzymał do ręki gotowe materiały konferencyjne. Jest to nieczęsta praktyka. Z jednej strony ogranicza ona możliwość ewentualnej korekty stanowiska pod wpływem dyskusji i uniemożliwia jej uchwycenie (zapis dyskusji, niestety, nie jest częstą praktyką w naszych wydawnictwach pokonferencyjnych), z drugiej świetnie ułatwia śledzenie myśli referentów i prowadzenie dyskusji.

Po będącej stałym elementem chyba każdej sesji naukowej części oficjalnej rozpoczęła się część merytoryczna. Podzielono ją na kilka bloków tematycznych. Pierwszy z nich: *Środowisko dojrzewania do misji* otworzyło wystąpienie prof. Jerzego Strzelczyka (UAM, Poznań): *Uniwersalizm Europy w świadomości Ottona III i św. Brunona*. Mówca skupił się na ewolucji znaczenia cesarstwa na Zachodzie od jego restytucji przez Karola Wielkiego do związania go z godnością króla Niemiec. Piszący te słowa (Instytut Sławistyki PAN, Poznań) omówił temat: *Chrześcijaństwo na Węgrzech w czasach św. Wojciecha i św. Brunona* podkreślając jego swoiste cechy: istnienie dwóch

metropolii oraz współistnienie aż do początku XIII w. klasztorów obediencji bizantyjskiej. Dr Dariusz Sikorski (UAM, Poznań) poruszając zagadnienie: *Model misji za czasów św. Brunona*. Zauważył wbrew dotychczasowym poglądom, że nie była potrzebna papieska zgoda na misje. Zgoda papieska, na którą czekali Bruno oraz eremici z polskiego klasztoru dotyczyła zmiany trybu życia z zakonnego na misjonarski. Prof. dr hab. Agnieszka Kijewska (KUL) w referacie pt. *Czasy św. Brunona okiem historyka filozofii* podkreśliła, że na przełomie I i II tysiąclecia obowiązywała filozofia Platona znana dzięki pośrednictwu św. Augustyna, Boecjusza oraz Pseudo-Dionizego Areopagity. Znamienna dla epoki była myśl Abbona z Fleury oraz Gerberta z Aurillac, znanego bardziej jako papież Sylwester II. Ks. dr Paweł Rabczyński (Wyższe Seminarium Duchowne „Hosianum” w Olsztynie) spojrzął na problem męczeństwa z punktu widzenia teologii chrześcijańskiej, w której *męczeństwo* [jest – jak głosił tytuł wystąpienia] *szczytem chrześcijańskiego świadectwa*.

Drugi blok referatów poświęcony został ziemiom pruskim w czasach św. Brunona. Zapoczątkował go mgr Robert Klimek (doktorant UWM, Olsztyn): *Misja św. Brunona na tle wczesnośredniowiecznych szlaków*. Posiłkując się ustaleniami archeologów i historyków osadnictwa, jak również sięgając do średniowiecznych krzyżackich opisów szlaków zrekonstruował on wczesnośredniowieczną sieć komunikacyjną pogranicza mazowiecko-prusko-ruskiego miejsca męczeństwa św. Brunona upatrując na wschodnim brzegu Jeziora Białego leżącego na wschód od Grodna. Prof. dr hab. Przemysław Urbańczyk (IAiE, Warszawa) zastanowił się nad stanem chrystianizacji regionu bałtyckiego w czasach św. Brunona. Zauważył on, że w czasach męczeństwa św. Wojciecha nowa wiara wykazywała tendencje do ekspansji w omawianym regionie. Dziesięć lat później sytuacja się zmieniła wobec śmierci norweskiego władcy Olava Tryggvasona, słabości szwedzkiego króla Olofa Skötkonunga oraz wycofania się z polityki w tym regionie Swena Widłobrodego i Bolesława Chrobrego. Jawnym znakiem regresu chrześcijaństwa był upadek diecezji kołobrzeskiej.

Pozostałe referaty wygłoszone pierwszego dnia konferencji dotyczyły miejsca misji św. Brunona, przynosząc różne odpowiedzi na to pytanie. Prof. dr hab. Elżbieta Kowalczyk-Heymann (Uniwersytet Warszawski) w referacie pt. *Gdzie nawracał i gdzie zginął biskup Bruno z Kwerfurtu?* upatruje na terenach pogranicza mazowiecko-

prusko-litewsko-ruskiego, przy ujściu Biebrzy do Narwi, może w okolicach nadbiebrzańskiego grodziska w Trzciance, funkcjonującego w IX-XI w. Dr Piotr M. A. Cywiński z Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau (*Jaćwieską lokalizacją ostatniej misji i miejsca śmierci Brunona z Kwerfurtu*) opowiadał się za umiejscowieniem jej w Rajgrodzie, położonym naprzeciwko mazowieckiej Wizny. Prof. dr hab. Józef Maroszek (Uniwersytet w Białymstoku) w referacie pt. *Miejsce męczeńskiej śmierci św. Brunona na granicy litewsko-ruskiej* widzi w miejscowości Dolistowo Stare nad Biebrzą. Odosobniona pozostała propozycja dr Letasa Palmaitisa (Uniwersytet Wileński), który w wystąpieniu zatytułowanym *Hipoteza „skalowska” o św. Brunonie i problem rzeki Alstry* skierował swą uwagę na Skalowie, leżącą między Zalewem Kurońskim na zachodzie i Niemnem na południu oraz okolice grodu Dainiai, leżącego u ujścia rzeki Alsy do Mituwy, płynącej na północ od Niemna.

Drugi dzień obrad zainauguowały referaty poświęcone św. Brunonowi w obrazie i liturgii. Ks. mgr Grzegorz Wąsowski (Wyższe Seminarium Duchowne w Elblągu) omówił XIX- i XX-wieczną: *Ikonografia św. Brunona – wizerunek biskupa misyjnego epoki romańskiej*. Zwrócił uwagę na niekiedy naiwne przedstawienia biskupa-misjonarza błogosławiącego zabójcom krzyżem. Pojawiają się też włócznie, przejęte przez malarzy z rozpowszechnionych na drukowanych ilustracjach wyobrażeń św. Wojciecha. Dr Mindaugas Paknys (Uniwersytet Wileński) przedstawił: *Życie i męczeństwo św. Brunona w cyklu fresków w Pożajściu pod Kownem*. Był to słynny klasztor kamedulski fundacji Paców, konsekrowany w 1712 r. Freski poświęcone Brunonowi wiążą się z renesansem jego kultu, związanym ze sprowadzonymi w XVII w. do Rzeczypospolitej kamedułami. Renesans ten potwierdził też ks. prof. dr hab. Władysław Nowak (UMW, Olsztyn) – *Kult św. Brunona w świetle ksiąg liturgicznych diecezji warmińskiej*. Kult ten szybko zanikł w Polsce, utrzymał się tylko jako kult lokalny w Kwerfurcie oraz wśród kamedułów. Stamtąd imię Świętego przeszło do oficjalnego, potrydenckiego Martyrologium rzymskiego w redakcji Baroniusza, ale ze znamienym błędem. Został on zapisany pod dwoma imionami: Brunona, męczennika w Prusach i biskupa Rusinów, święto 15 października oraz Bonifacego, ucznia św. Romualda, misjonarza na Rusi i męczennika, święto 19 czerwca. W przypadku diecezji warmińskiej dualizm ten został zlikwidowany dopiero w 1868 r.

Kolejny blok wystąpień pt. *Św. Brunon i piśmiennictwo*, otworzył o. prof. dr hab. Roland Prejs (KUL) – *Źródła historyczne do życia i męczeństwa św. Brunona*. Oprócz dzieł Kwerfurtczyka do jego biografii posiadamy przekazy Thietmara, *Żywot św. Romualda* autorstwa Piotra Damianiego, *Pasję św. Brunona* (Pseudo-)Wigberta, późniejszy *Żywot i pasję* oraz annalistykę niemiecką (*Rocznik magdeburski i kwedlinburski*) i polską (*Rocznik kapituły krakowskiej i wielkopolski*). Dr Agnieszka Kuźmiuk-Ciekanowska (KUL) scharakteryzowała piśmiennictwo św. Brunona. W jego dziełach: *Żywocie II św. Wojciecha*, *Pasji pięciu braci eremitów* oraz w liście do króla Niemiec Henryka II dostrzegła ewolucję poglądów autora na zagadnienia ascezy monastycznej (wyjątkowe dla tych czasów było przedstawianie wzrastania bohatera do świętości), podejmowania misji i męczeństwa. Godny uwagi jest też wątek autobiograficzny tych dzieł, znowu wyprzedzający swoją epokę. W swym wystąpieniu prof. dr hab. Grzegorz Białuński (UWM, Olsztyn) pt. *Legenda o śmierci św. Brunona w Giżycku* analizował mit historiograficzny stworzony przez znakomitego znawcę problematyki św. Wojciecha i św. Brunona z Kwerfurtu, Heinricha Gisberta Voigta, który w kilku pomniejszych publikacjach bezkrytycznie zlokalizował wydarzenia z ostatnich chwil życia Misjonarza w okolicach jeziora Niegocin i ówczesnego Lecu. Ustalenia te podjęte zostały przez miejscowych regionalistów, związanych zarówno z Kościołem ewangelickim, jak i rzymsko-katolickim. Przeświadczenie to przetrwało zmianę przynależności państwowej Giżycka i jest wciąż popularne na tych terenach. Św. Bruno został nawet w 1999 r. ustanowiony patronem miasta.

Następny blok tematyczny dotyczył historiografii świętobrunonowej. Dr Joanna Nastalska (KUL) omówiła temat: *Św. Brunon w historiografii staropolskiej*, potwierdzając spostrzeżenia ks. W. Nowaka, że funkcjonował on w niej jako dwie osoby, Brunon i Bonifacy. Dr Irena Makarczyk w referacie *Św. Brunon w historiografii XIX i XX w.*, nakreśliła przy okazji, może trochę za szeroką w tym kontekście, panoramę polskiej historiografii w tym okresie. Z jej wystąpienia wynika, że Bruno cieszył się znacznie mniejszym zainteresowaniem historiografii, niż św. Wojciech i że dopiero ostatnie lata przyniosły wzrost zainteresowania jego postacią (najczęściej w kontekście św. Wojciecha). Dr Dariusz Baronas (Uniwersytet Wileński) omówił temat: *Św. Brunon w historiografii litewskiej i rosyjskiej*. Dla badaczy litew-

skich interesująca jest pierwsza wzmianka o Litwie określająca miejsce Brunonowego męczeństwa, zastanawiają się nad jego lokalizacją i nad plemienną przynależnością ochrzczonego przez Misjonarza księcia Nethimera. Z kolei dla historyków rosyjskich i radzieckich Bruno był przeważnie „papieskim agentem”, mającym wprowadzać na Rusi chrześcijaństwo zachodnie kosztem greckiego.

Ostatni blok wystąpień zawierał varia o św. Brunonie. Prof. dr hab. Franz Machilek (Uniwersytet w Bambergu) porównał podobieństwa i różnice w kulcie i historiografii między św. Wojciechem a św. Brunonem (*Der heilige Bruno und der heilige Adalbert – Ähnlichkeiten und Unterschiede im Kult und in der Historiographie*), zaś ks. prof. dr hab. Andrzej Kopiczko (UWM, Olsztyn) *Obchody 900-lecia śmierci św. Brunona w diecezji warmińskiej*. Całość zakończył nieujęty w programie o. Karol Lipiński OMI, rektor kościoła na Świętym Krzyżu, który odniósł się do fresków z XVIII w. przedstawiających bohatera konferencji. Są one dowodem, że utrzymywał się tam jakiś kult św. Brunona, który mówca był skłonny odnosić (moim zdaniem niesłusznie) do XI w.

Omawiana sesja stała się okazją do podsumowania wiedzy o św. Brunonie z Kwerfurtu, o jego życiu, twórczości, męczeństwie, oraz „życiu pośmiertnym” w tradycji hagiograficznej, historycznej i liturgicznej. Wpisała się zarazem w cykl sesji naukowych organizowanych przez różne ośrodki (w początkach maja odbyła się sesja zorganizowana w Gnieźnie przez UAM, latem ma odbyć się jeszcze sesja w Pułtusku zorganizowana przez tamtejszą Akademię Humanistyczną). Olsztyńskiemu kongresowi towarzyszyła dyskusja na sali i w kularach oraz w czwartkowy wieczór msza sprawowana przez Nuncjusza Apostolskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, abpa Józefa Kowalczyka w intencji Męczennika oraz następujące po niej spotkanie uczestników i gości w Archiwum Archidiecezjalnym. Organizatorowi, ks. prof. dr hab. Andrzejowi Kopiczce, należą się wyrazy najwyższego uznania za zorganizowanie sesji i stworzenie klimatu do prawdziwie naukowej dyskusji w gościnnych progach Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego na olsztyńskim Kortowie.